

ОБОЛОР СЫЫҢА МАЙГЫЛАНАР ПСИХОЛОГИЧЕСКАЙ БИРИЧИИНЭЛЭРЭ

Оскуолаҕа уорэх дьылыгар сылга иккитэ “Уорэнээччилэр ой-санаа оттунэн, чэгиэн буолууларын ыйа ытыллар”. Ол чэрчитинэн “Оболор сыыһа майгыланар психологической биричинэлэрэ” диэн статьябын торонпунтэр олохторугар туһаныахтара, хас биирдии киһи оҕоҕо болҕомтолоохтук сыыһаннаахтара диэн эрэл санааттан суруйабын.

Фридрих Энгельс Держинскэй этиитинэн оболор итэҕэстэрэ эбэтэр ситиһиилэрэ төрөппүттэриттэн улахан тутулуктаах.

Оболор сыыһа майгыланар психологической биричинэлэрэ да элбэх. Олортон биир саамай улахананан дьыэ кэргэн психологической эйгэтэ буолар. Дьыэ кэргэн психологической эйгэтэ кэргэнни дьоннор бэйэ-бэйэлэригэр уонна оболоругар сыһыаннарыттан, оболорун иитэр-үөрэтэр эбээһинэстэрин төһө сөпкө өйдүүлэриттэн, майгы-сигили, үөрэх өттүнэн төһө үрдүк сайдыылаахтарыттан тутулуктаах.

Дьыэ кэргэн психологической эйгэтин сабыдыала оҕо сайдыытыгар быһаарар оруолу ылар. Киһи майгыта-сигилитэ хайдах буолуохтаағын туһунан оҕо төрөппүттэриттэн билэр.

Оболор сокуону кэһэр, куһаҕан майгылынар көрүннэрэ ханныктарый: дьэлликтээһин, арыгы иһии, төрөппүттэр, кылаас салайааччытын, соцпедагогтар, психологтар сабыдыалларыттан тахсыы, коллектив олоҕуттан туорааһын, улахан дьону кытта куодараһы уонна кинилэртэн “үөрэнии”, “хорсун быһыы”, “тулуурдаах”, “доҕотторго эрэллээх” буолуу диэннэрин сыыһа өйдөөһүн.

Кыра саастаах оҕо ыалы кэрийэрэ, төһө баҕарарынан дьыэ таһыгар оонньуура, күүлэйдирэ баар суол. Ону төрөппүт таба көрөн, куһаҕанна тиэрдибэтин туһугар, куннээби режими тутуһуннарыахтаах.

Пединститут преподавателэ В.Ф.Кондратишко оболор дьэллик сылдыбыларын үс кэрдиискэ араарбыт:

1. 12-гэр диэри саастаах оболор киирэллэр. Маннык быһыыга дьыэ кэргэннэ тахсар этиһии-охсуһуу, иирсээн, төрөппүттэр оболоругар кырыктаахтык сыһыаннаһаллара, оҕо үөрэҕэр ситиспэтэ, бэрээдэги кэһиитэ буолар.

2. 12-тэн – 15-гэр диэри саастаах улааппыт оболор үөрэхтэрин көтүтэллэрэ лаппа элбиир, төрөппүттэрэ болсүүлаларыгар утарылаһар буолаллар.

3. Оболор дьыэлэриттэн уонна оскуолаттан олох баран хаалаллар. Иитэр-үөрэтэр үлэни утары аһаҕастык охсуһаллар.

Биллэн турар, оҕо дьыэтиттэн уонна оскуолаттан тэйдэҕинэ, кини быһыытын-майгытын көннөрүү ыарыыр.

Оболорбут оскуолаҕа, спортзалга, кулуубка уо.д.а. тэрилтэлэргэ сылдыбалларын-сылдыбаттарын, онно нэдиэлэ ханнык күннэригэр, төһө өр дьарыктаналларын төрөппүттэр билэрбит наада.

Оҕо иллэн бириэмэтин хайдах атаарара уһулуччу суолталаах түгэн. Кини майгыта-сигилитэ тупсара эбэтэр кэхтэрэ онтон быһаччы тутулуктаах.

Манна “Иитиигэ элбэх бириэмэ наадата суох, аҕыйах бириэмэни өйдөөхтүк туһаныахха” диэн Антон Семенович Макаренко эппитинэн салайтарар сөптөөх.

Оҕо сизэр-майгы өттүнэн, киһи быһыытынан иитиллиитин, олоххо тардыһытын аан бастакы олугун дьыэ кэргэннэ иитиллиититтэн ылар. Оболор, хаһан баҕарар, кими эрэ батыһан, туохтан эрэ холобур ылан улааталлар. Ол салгынна сылдыар идеал буолбатах, олохтон ылыллар чугас холобур буолар. Ити холобурунан ким эмэ чугас киһитэ буолар: оҕо сааһын табаарыһа, убайа эбэтэр эдьийэ. Учуутала эбэтэр кылааһын салайааччыта, аҕата эбэтэр ийэтэ

Онон биирдиилээн оѳоо хас биирдии аѳа табаарыс үтүө сүбэтэ, кини бэйэтин олоѳун кэрэ холобура. Сороѳор кэмигэр туттуллубут биир үтүө тыла, ол улахан тыастаах тыллардааѳар ордук тийимтиэ буолуон сөп. Үөрэнээччи олоѳо кылаас түөрт истиэнэтин иһигэр эрэ барар буолбатах. Онон хас биирдии үөрэнээччи олоѳор туох уларыыйылар тахсалларын билэ-көрө сылдыахтаахпыт. Сороѳор ол уларыыйылары оѳолор сирэйдэриттэн-харахтарыттан, танастарыттан-саптарыттан, тылларыттан-өстөрүттэн, тутталларыттан-хапталларыттан да билиэххэ сөп.Өскөтүн хас биирдии киһи, ханна эмэ, оскуола тас өттүгэр оѳону көрүстэѳинэ хайаан да дорооболоһон, тохтуу түһэн кэпсэтэн, киниэхэ болѳомтотун ууран аастаѳына, ол эдэр киһи өйүгэр хаһан да умнуллубат өйдөбүлү хаалларыан сөп. Онно киһи төһө да бириэмэни сүтэрбэт. Ол сүппүт аѳыйах мүнүүтэлэр төлөбүрдэрэ сыаната биллибэт улахан буолуон сөп. Ыччаты иитии – биһиги барыбыт ытык иэспит. Кинилэр биһиги бэйэ-бэйэбитигэр, үлэѳэ, атын дьонно хайдах сыһыаннаһарбытыттан бэрт элбэѳи көрөллөр, элбэххэ үөрэнэллэр.

Оѳо дууһата ийтиини-үөрэтиини кыратыгар ингэrimтиэ, ылынымтыа буолар. Киһини улааппытын кэnnэ иитэр ыарахан. Оѳо дууһата бэйэтэ кэрдиилээх-кээмэйдээх, дьон сыһыаныгар олус сэргэх уонна уйан. Иитии-үөрэтии көрдөбүллэрин оѳо сайдар саамай дьохуннаах, өйө-санаата, майгыта-сигилитэ олохтонор, бөѳөргүүр кэмигэр, улааппыт сааһыгар халбаннаабакка, дьяныһан толотторуу – дьибэ кэргэн, төрөппүттэр дьохуннаах сорукупт.

Төрөппүт оѳотун кэтээн көрөр, хонтуруоллуур буоллаѳына – оѳо бэйэтин эмиэ тардынар, хонтуруолланар буоларын умнуо суохтаахпыт.

Арыылаах орто оскуолатын
педагог-психолога
Потапова Клавдия Егоровна